

KRZYSZTOFORY

Zeszyty Naukowe Muzeum Historycznego Miasta Krakowa

24

Muzeum Historyczne Miasta Krakowa
Kraków 2006

Kolegium Wydawnicze Muzeum Historycznego Miasta Krakowa /

Editorial Board of the Historical Museum of the City of Kraków:

Michał Niezabitowski (przewodniczący / President)

Elżbieta Firlet

Ewa Gaczoł

Grażyna Lichończak-Nurek

Wacław Passowicz

Stanisław Piwowarski

Jacek Salwiński

Maria Zientara

Krzysztofory. Zeszyty Naukowe Muzeum Historycznego Miasta Krakowa /

Krzysztofory. Scientific Bulletin of the Historical Museum of the City of Kraków

Redaktor / Editor:

Anna Biedrzycka

Współpraca redakcyjna / co-editor:

Monika Burzyńska

Projekt graficzny / Graphic Design:

Monika Wojtaszek-Dziadusz

Ilustracje / Illustrations:

Agencja Fotograficzna „Światowid”, D. Bodzioch, A. Drozdowski, R. Fheodorovetz,

A. Filipowicz, Ł. Holcer, R. Korzeniowski, I. Krieger, F. Myszkowski, M. Niechaj,

F. Nowicki, B. Ostrowska, J. Ryś, W. Rzewuski, J. Sebald,

S. Stadler, E. Węglowski, J. Wolski

Tłumaczenie streszczeń na język angielski/ Translation of abstracts into English

Piotr Mierzwa

Opracowanie graficzne i przygotowanie do druku / Typesetting:

„AKNET” Krzysztof Kogut, www.aknet.biz.pl

Druk / Printing:

DjaF

Wydawca / Publisher:

Muzeum Historyczne Miasta Krakowa / The Historical Museum of the City of Kraków

Rynek Główny 35

31-011 Kraków

tel. 012-619-23-00

www.mhk.pl

e-mail: dyrekcja@mhk.pl

© Copyright by Muzeum Historyczne Miasta Krakowa, 2006

ISSN 0137-3129

Informacja o zasobie archiwalno-bibliotecznym kolekcji harcerskiej Muzeum Historycznego Miasta Krakowa

Zbiory archiwalno-biblioteczne kolekcji harcerskiej Muzeum Historycznego Miasta Krakowa pochodzą w znakomitej większości z darowizn. Darczyńcami są osoby przekazujące własne lub pozostałe po swoich bliskich pamiątki, dla nich samych – co wypada szczególnie podkreślić – o niezwykłej wartości sentymentalnej.

Stałe kontakty utrzymywane przez środowisko harcerskie z Muzeum Historycznym pozwalają na ciągle uzupełnianie kolekcji nowymi darami, co świadczy o zaufaniu tych osób do naszej instytucji i stanowi o sensie dalszej pracy muzealnej nad dziejami harcerstwa.

Duża liczba darowizn na przestrzeni stosunkowo krótkiego czasu istnienia kolekcji harcerskiej (od roku 1991), nie pozwoliła jeszcze na ich kompletne opracowanie. Obecnie skatalogowana jest około połowa zasobu archiwalno-bibliotecznego kolekcji.

Opracowany materiał pochodzi głównie ze spuścizny po harcmistrzu Tadeuszu Wąsowiczu, pseud. Baca. Spuściznę tę przekazała MHK jego bratanica – Krystyna Korska w 1992 roku. Wśród opracowanych materiałów znajdują się też darowizny hm. Stanisława Millana, hm. Bolesława Leonharda i wielu innych.

Zmarły w Krakowie w 1952 roku Tadeusz Wąsowicz należał do harcerstwa od 1917 roku, stopień harcmistrza otrzymał w 1933 roku. Od 1936 roku prowadził archiwum Komendy Chorągwi Krakowskiej i kierował Kołem Harcerzy z Czasów Walk o Niepodległość. Jako archiwariuszowi Komendy Chorągwi zostało mu powierzone zadanie gromadzenia materiałów do książki „Historia harcerstwa Chorągwi Krakowskiej”. W związku z tym nadsyłano do niego materiały zawierające wspomnienia działaczy harcerskich, pochodzące z początkowego okresu działalności polskiego skautingu. Dotyczyły one w szczególności historii drużyn, akcji wojskowej i niepodległościowej, szkolenia starszyny, wychowania i jego programów¹. W ten sposób Wąsowicz zainicjował badania nad dziejami harcerstwa polskiego².

Wybuch II wojny światowej przerwał pracę nad „Historią harcerstwa Chorągwi Krakowskiej”. Zgromadzone przez harcmistrza Wąsowicza materiały znajdują się w kolekcji Muzeum Historycznego Miasta Krakowa i są przedmiotem badań historyków harcerstwa. Osobiście zamierzam poświęcić im specjalną monografię.

Z okresu początków harcerstwa (1910–1914) na uwagę zasługują dokumenty archiwalne redakcji krakowskiego miesięcznika harcerzy polskich „Harcerz”. Czasopismo ukazało się w sierpniu 1913 roku. Stało się oficjalnym piśmie krakowskiego Hufca Skautów. Pisano w nim o codziennych sprawach drużyn, o wycieczkach, ćwiczeniach i wyprawach. „Harcerz” był też miejscem publikowania uchwał Rady Drużynowych i informowania o nowych książkach. Na jego łamach ukazywało się również wiele reklam, np. „Abstynenckiej pracowni warszawskiej obuwia”, składu druków szkolnych, adwokackich, gminnych, parafialnych „Sarmacya”, składu bielizny i płócien Jana Nowaka, który dla skautów obniżał ceny. Kuratorem komitetu redakcyjnego był Józef Lewicki, natomiast redakcja mieściła się u Ludwika Malarza przy ul. Grzegórzeckiej 33. W pierwszym numerze znalazł się taki anons redakcji: „Wszystkich skautów prosimy o współpracownictwo i wiadomości z życia drużyn [...]. Autorów i wydawców prosimy o nadsyłanie książek, z których będziemy zdawali sprawę w dziale: Nowe książki. Książki będziemy oddawać do czytelni drużyn skautowych w «Sokole» krakowskim. Przemysłowców i kupców polskich zachęcamy do umieszczenia ogłoszeń w naszym piśmie, by armia skautowa ich tylko popierała”³.

Wacław Błazejewski napisał o „Harcerzu”, że „pismo miało charakter lokalny i większej roli w życiu skautowem nie odegrało”. Do kwietnia 1914 roku ukazało się dziewięć numerów w siedmiu zeszytach. Jednak sam fakt podjęcia próby wydawania własnego pisma świadczy o dużej żywotności drużyn krakowskich, które pod komendą Zygmunta

¹ Ulotka *Zjazd byłych Harcerzy z lat 1910–1918 w Krakowie*, wyd. z okazji 25-lecia ZHP. Sygn. MHK/918/Hba.

² Gawęł T.: *Harcerska Sztajfeta Pokoleń. Biogramy instruktorów ZHP w Chorągwi Krakowskiej*. Cz. II. Kraków 1991, s. 24. Sygn. MHK/1578/Hba; Wojtycza J.: *Tadeusz Jerzy Wąsowicz „Baca” (1906–1952)*. „Gazeta Wyborcza” (wyd. Kraków) z 17 V 2002, s. 9. Biblioteka MHK. Sygn. III 21450.

³ Hausner W.: *Krakowski skauting 1910–1914*. Kraków 1994, s. 165. Sygn. MHK/782/Hba.

Wyrobka stanowiły zgraną organizacyjnie i ukształtowaną ideowo harcerską gromadę⁴.

W zbiorach kolekcji harcerskiej Muzeum Historycznego znajduje się 140 pozycji inwentarzowych pochodzących z lat 1913–1914, a związanych z redakcyjną pracą „Harcerza”. Są to: pisma, karty pocztowe, rękopisy artykułów, pokwitowania kasowe, oferty reklamowe od firm i fabryk, przekazy pocztowe, rachunki i listy⁵.

Z okresu 1910–1914 posiadamy również archiwalia dokumentujące działalność pierwszych krakowskich drużyn skautowych męskich i żeńskich, sprawozdania Wydziału Polskiego Towarzystwa Gimnastycznego „Sokół” w Krakowie, wybrane egzemplarze „Skauta”.

„Skaut. Pismo Młodzieży Polskiej” wychodziło we Lwowie od 15 października 1911 roku z inicjatywy Andrzeja Małkowskiego i przy poparciu „Sokoła”. Jego twórca, Andrzej Małkowski, w pierwszym numerze „Skauta” oświadczył: „Służymy sprawie narodowej z całym zaparciem się, będziemy poważni przy poważnych zagadnieniach, będziemy weseli przy pracy, śmiać się będziemy w zabawie”.

„Skaut” istotnie nie zawiódł. Utrzymał ten nastrój, gawędząc stylem prostym, serdecznym o tym, czym jest skauting, dając wskazówki do zakładania drużyn i zastępów, gromadząc wokół siebie współpracowników. „Skaut” wychodził regularnie co dwa tygodnie i w krótkim czasie osiągnął niebywałe na ówczesne stosunki nakład 6000 egzemplarzy. Rozchodził się w całej Polsce. Drukowany częściowo na cienkiej bibułce dla łatwiejszego przemykania przez granicę, trafiał do rąk młodych we wszystkich trzech zaborach. Wszędzie witany był z radością, niósł bowiem z sobą, prócz praktycznych wskazówek do prowadzenia pracy, nieprzebrany materiał dla pokrzepienia serc, w postaci wspomnień o przeszłości narodu, niósł zapał do życia i beztrudną pogodę ducha⁶.

Najwcześniejszy numer lwowskiego „Skauta” znajdujący się w naszych zbiorach pochodzi z 1 września 1913 roku, około 60 kolejnych numerów obejmuje lata 1914–1939⁷. W kolekcji znajduje się także oryginał książki Andrzeja Małkowskiego *Scouting jako system wychowania młodzieży...*⁸. Książka ta, wzorowana na wydaniu angielskim, była punktem wyjścia dla całego ruchu skautowego w Polsce.

Nie sposób nie wspomnieć o osobie Zygmunta Wyrobka, który przyczynił się do utworzenia we wrześniu 1911 roku I Sokolej Drużyny Skautowej imienia T. Kościuszki

w Krakowie. Gdy w 1939 roku zmarł, Tadeusz Wąsowicz napisał: „Od samego początku istnienia aż do wojny światowej organizacja skautowa w Krakowie miała jednego komendanta w osobie śp. druha profesora Zygmunta Wyrobka. [...] Skauting krakowski ma mu prawie wszystko do zawdzięczenia, bo swoje istnienie i oparcie skautingu na trwałych podstawach. Z umiłowania młodzieży i sprawy niepodległościowej płynęło u niego podjęcie się tak wielkiego trudu”⁹.

Vademecum skauta autorstwa Zygmunta Wyrobka jest technicznym podręcznikiem harcerskim, zawierającym wiadomości z zakresu terenoznawstwa, pionierki, pływania, samarytanki, strzelectwa. W kolekcji muzeum znajduje się drugie wydanie tego wartościowego podręcznika harcerskiego¹⁰. Posiadamy również dwa wydania innej książki autorstwa twórcy krakowskiego harcerstwa *Harcerz w polu. Zabawy i gry terenowe*¹¹.

Na ekspozycji stałej zobaczyć można legitymację skautową „Czuj Duch” wydaną przez Sokole Skautowe Drużyny w Podgórzu około roku 1914¹². Warto także zwrócić uwagę na opracowania księdza Kazimierza Lutosławskiego (1880–1924), ideowego mentora twórców skautingu i harcerstwa polskiego oraz jednego z projektantów krzyża harcerskiego. Swoje podręczniki i artykuły dla harcerzy podpisywał on pseudonimem x. Jan Zawada. W naszej kolekcji znajdują się dwie książki księdza Lutosławskiego¹³.

Spośród wydawnictw książkowych o charakterze podręcznikowym na szczególną uwagę zasługują: *Polskie skautki. Zarys organizacyjny i Jak skauci pracują*¹⁴.

Z okresu walk o niepodległość Polski posiadamy liczne pamiątki osobiste po harcerzach, np. karty pocztowe oraz własnoręczne zapiski i notatki. Z terenu Królestwa Kongresowego pochodzi ulotka Komisji Zjazdowej Organizacji Skautowych z 14 października 1916 roku, wzywająca do połączenia organizacji skautowych w Królestwie, co nastąpiło na zjeździe w Warszawie na początku listopada 1916 roku¹⁵. Wówczas to Polska Organizacja Skautowa, Związek Harcerstwa Polskiego i Związek Skautek Polskich postanowiły połączyć się w jedną organizację pod nazwą Związek Harcerstwa Polskiego. Było to wyraźnym przejawem dążenia do zjednoczenia wszystkich polskich organizacji harcerskich, do czego doszło w Lublinie na początku listopada 1918 roku, gdzie utworzono jeden samoistny i niezależny ZHP.

⁴ Błażejowski W.: *Historia harcerstwa polskiego. Zarys ogólny*. Warszawa 1935, s. 57. Sygn. MHK/1/Hba; idem: *Z dziejów harcerstwa polskiego (1910–1939)*. Warszawa 1985, s. 51. Sygn. MHK/1495/Hba.

⁵ Sygn. MHK/984/Hba-MHK/1123/Hba. Dar: K. Korska, 1992.

⁶ Błażejowski W.: *Z dziejów harcerstwa polskiego...*, s. 29–30.

⁷ Sygn. MHK/237/Hba. Dar: K. Korska, 1992.

⁸ *Scouting jako system wychowania młodzieży na podstawie dzieła Generała Baden-Powella przedstawił Andrzej Małkowski*. Lwów 1911. Sygn. MHK/14/Hba. Dar: K. Korska, 1992.

⁹ Gawęł T.: *Harcerska Sztafeta Pokoleń. Biogramy instruktorów ZHP w Chorągwi*. Cz. IV. s. 2. Sygn. MHK/1580/Hba.

¹⁰ Wyrobek Z.: *Vademecum skauta*. Kraków 1913. Sygn. MHK/364/Hba. Dar: B. Leonhard, 1992.

¹¹ Lwów 1937. Sygn. MHK/7/Hba. Dar: K. Korska, 1992; Warszawa 1957. Sygn. MHK/465/Hba. Dar: B. Chwastek, 1993.

¹² Sygn. MHK/45/Hba. Dar: K. Korska, 1992.

¹³ Zawada J.: *Czuj Duch! Szesnaście gawęd obozowych o idei skautingu*. Kraków 1913. Sygn. MHK/18/Hba. Dar: K. Korska, 1992; idem: *Jak prowadzić pracę skautową. Wskazówki dla instruktorów skautowych oraz program pracy skautowej*. Kraków 1913. Sygn. MHK/52/Hba. Dar: K. Korska, 1992.

¹⁴ *Polskie skautki. Zarys organizacyjny*. Lwów 1913. Sygn. MHK/125/Hba. Dar: K. Korska, 1992; Małkowski A.: *Jak skauci pracują*. Kraków 1914. Sygn. MHK/461/Hba. Dar: B. Chwastek, 1993.

¹⁵ Ulotka *Druhowie!* Sygn. MHK/204/Hba. Dar: K. Korska, 1992.

W Warszawie w 1917 roku rozpoczęto też wydawanie pisma „Harcierz” pod redakcją Konrada Chmielewskiego. Pismo wychodziło początkowo jako miesięcznik, od października 1918 jako dwutygodnik, a od stycznia 1919 roku zamieniło się w tygodnik i przeznaczone było wyłącznie dla młodzieży. W piśmie, oprócz artykułów na temat techniki i gawęd obozowych, zawarto liczne artykuły z dziedziny krajoznawstwa i przyrody, przy czym sposób ujęcia pozostawał interesujący nie tylko dla młodzieży harcerskiej. W zbiorach kolekcji harcerskiej MHK znajduje się 25 numerów warszawskiego „Harcera” z lat 1917–1936¹⁶.

Równoległe wydawano w Warszawie pismo dla instruktorów pod tytułem „Harc mistrz”. Redagowane było ono również przez Konrada Chmielewskiego. W piśmie znalazły się uwagi o prowadzeniu pracy harcerskiej, plany ćwiczeń i gawęd, a dział urzędowy prezentował regulaminy i instrukcje ogłaszane przez Główną Kwaterę ZHP. W naszej kolekcji brakuje, niestety, najwcześniejszych numerów „Harc mistrza”, posiadamy natomiast 30 numerów tego ważnego instruktorskiego pisma z lat 1919–1933¹⁷.

Najbardziej obszerny i różnorodny materiał w kolekcji harcerskiej Muzeum Historycznego pochodzi z okresu międzywojennego. W głównej mierze, podobnie jak pozostałe zbiory archiwalno-biblioteczne kolekcji harcerskiej, dotyczy on Krakowa.

Spośród książek na uwagę zasługuje *System zastępowy podług Rolanda E. Philippsa (The patrol system)* w opracowaniu Stanisława Sedlaczka¹⁸. Autor oryginału, Roland Erasmus Arnold Philipps (1890–1916), pochodzący z arystokratycznej angielskiej rodziny, był jednym z twórców skautingu, znanym instruktorem skautowym i fundatorem „Domu Rolanda” – stacji dla londyńskich skautów. W swojej książce przedstawia fenomen systemu zastępowego polegający na skoncentrowaniu działalności w zastępach, mających być zgranymi zespołami 6–12 harcerzy, kierowanymi przez nieznacznie starszego lub odznaczającego się predyspozycjami zastępowego. Tłumacz jego książki, Stanisław Sedlaczek (1892–1941), urodzony w Kołomyi wybitny polski instruktor i działacz harcerski, harcmistrz Rzeczypospolitej, wykazał, iż praca Philippsa odegrała poważną rolę w zrozumieniu i rozpowszechnieniu systemu zastępowego w polskim harcerstwie.

Wiele miejsca poświęcił polskiemu skautingowi Henryk Bagiński (1888–1973) w swojej pracy *U podstaw organizacji Wojska Polskiego 1908–1914*. Jako historyk wojskowości, inżynier i pułkownik Wojska Polskiego, harcmistrz Bagiński posiadał szczególne predyspozycje do profesjonalnego

przedstawienia zagadnień związanych z działalnością pierwszych drużyn skautowych i strzeleckich¹⁹.

W kolekcji znajdują się liczne egzemplarze czasopism wydawanych w okresie międzywojennym, w tym „Harcerstwo”, „Czuj Duch”, „Płomień”, „Na Tropie”²⁰. Wśród wydawnictw ciągłych zwraca uwagę jednodniówka Czarnej Trzynastki – Wileńskiej Drużyny Harcerzy im. Zawiszy Czarnego, z roku 1931²¹. Wileńska Czarna Trzynastka przez cały okres międzywojenny prowadzona była przez Józefa Grzesiaka, pseud. Czarny (1900–1972), wybitną postać polskiego harcerstwa. „Czarny” i jego harcerze byli obecni na wielu międzynarodowych zlotach skautowych, m.in. w Pradze, na Węgrzech i w Holandii.

Niektóre drużyny harcerskie wydawały własne pisemka. Do takich należała V Krakowska Drużyna Harcerzy, która redagowała „Białą Piątkę” i „Wilczka”²². Ciekawą grupę dokumentów stanowią sprawozdania. Są wśród nich sprawozdania harcerskie, szkolne, Towarzystwa Gimnastycznego „Sokół” oraz Rodziny Kolejowej w Krakowie²³.

W harcerstwie międzywojennym istniał też nurt lewicowy, którego wybitnym przedstawicielem był Juliusz Dąbrowski (1909–1940). Urodzony w Krakowie, działający w Warszawie, w 1931 roku został inicjatorem i współzałożycielem Koła Instruktorów im. Mieczysława Bema (KIMB), grupującego instruktorów o przekonaniach lewicowych. W książce zatytułowanej *Czerwony harcmistrz* autorstwa Kazimierza Koźniewskiego czytamy: „lewica harcerska stawała się faktem. I chyba właśnie dlatego nastąpiła eliminacja Dąbrowskiego z Główniej Kwatery. Bowiem takiej lewicy harcerskiej naczelnictwo ZHP w żadnym razie sobie nie życzyło”²⁴. Usunięcie Dąbrowskiego z Główniej Kwatery nastąpiło w 1937 roku. Po wybuchu II wojny światowej Dąbrowski działał w konspiracji, został rozstrzelany w kwietniu 1940 roku wraz z grupą kilkudziesięciu przyjaciół i współpracowników z Polskiej Ludowej Akcji Niepodległościowej.

Okres okupacji hitlerowskiej jest w kolekcji harcerskiej bogato reprezentowany. Szczególnie cenna jest konspiracyjnie drukowana prasa, w tym Tygodnik Satyryczno-Humorystyczny „Na Ucho”, którego posiadamy łącznie 16 numerów z lat 1943 i 1944, „Watra” (razem 15 numerów), nadzwyczajne wydanie fałszywego „Gońca Krakowskiego”, nalepka okolicznościowa „Polska Walczy” z 1942 roku²⁵.

Obszerny zespół archiwalny nazywany „Archiwum Zawiszy Krakowskich Szarych Szeregów”, dar od harcmistrza Kazimierza Lisińskiego, pseud. Liska (1920–2004), liczy 194

¹⁶ „Harcierz. Pismo Młodzieży Harcerskiej”. Sygn. MHK/268/Hba. Dar: K. Korska, 1992; Błażejewski W.: *Z dziejów harcerstwa polskiego...*, s. 103–104.

¹⁷ „Harc mistrz. Pismo dla Instruktorów Pracy Harcerskiej”. Sygn. MHK/263/Hba. Dar: K. Korska, 1992.

¹⁸ Warszawa 1922. Sygn. MHK/378/Hba. Dar: B. Leonhard, 1992; Warszawa 1931. Sygn. MHK/468/Hba. Dar: B. Chwastek, 1993.

¹⁹ Zeszyty 1–8. Warszawa 1935. Sygn. MHK/532/Hba. Zakup 1994.

²⁰ Wszystkie wymienione tytuły pochodzą z daru K. Korskiej.

²¹ Wilno 1931. Sygn. MHK/332/Hba. Dar: K. Korska, 1992.

²² Egzemplarze w kolekcji MHK pochodzą z lat 1921–1926. Sygn.

MHK/1240/Hba-MHK/1249/Hba, dar: B. Leonhard, 2000.

²³ Sprawozdania pochodzą w większości z daru K. Korskiej.

²⁴ Koźniewski K.: *Czerwony harcmistrz. Opowieść o Juliuszu Dąbrowskim*. Warszawa 1971, s. 139. Sygn. MHK/365/Hba. Dar: B. Leonhard, 1992.

²⁵ Sygn. MHK/356/Hba, MHK/357/Hba, MHK/358/Hba, MHK/361/Hba. Wymienione tytuły pochodzą z daru K. Szczerby z 1992 roku; por. też: Wroński T.: *Prasa krakowska z okresu okupacji hitlerowskiej w zbiorach Muzeum Historycznego Miasta Krakowa*. „Krzysztofory. Zeszyty Naukowe Muzeum Historycznego Miasta Krakowa” 1974, z. 1, 49–61.

pozycje, w tym fotografie, rękopisy, maszynopisy, wycinki prasowe i inne²⁶. Harcmistrz Lisiński począwszy od wiosny 1943 roku aż do końca okupacji kierował na polecenie komendanta krakowskiej chorągwi Szarych Szeregów hm. Edwarda Heila, pseud. Jerzy, najmłodszym pionem członków organizacji, występującym pod kryptonimem Zawisza.

Drugi ważny zespół archiwalny pochodzi ze spuścizny po Józefie Annie Marszałek-Strusiowej (1923–1991), żołnierzu AK, harcmistrzynie Rzeczypospolitej. Od maja 1942 roku w jej domu w Borku Fałęckim był drukowany i powielany „Przegląd Polski”, znajdował się tam również magazyn broni, a dom często stanowił schronienie dla poszukiwanych²⁷. Materiały związane z jej działalnością okupacyjną подарował naszemu muzeum jej syn – Stanisław Struś w roku 1994²⁸. Zespół liczy 42 pozycje, głównie rękopisy i gazetki konspiracyjne.

Interesujący materiał stanowi zespół dokumentów zgromadzonych przez harcmistrza Tadeusza Miterę, pseud. Dziadek, a pochodzących z okresu, kiedy ukrywał się on pod pseudonimem Walerian Mironiak w majątku rodziny Zubrzyckich w Goszczy, w powiecie miechowskim, od kwietnia 1941 roku do końca wojny i gdzie prowadził tajne nauczanie na poziomie gimnazjalnym i licealnym²⁹. Ten cenny dar otrzymaliśmy od harcmistrza Stanisława Millana w roku 1992³⁰. Druh Stanisław Millan niemal całe swoje życie poświęcił krakowskiemu Łągiewnikom, gdzie zmarł w swoim domu w 2001 roku³¹.

Okres powojenny do roku 1950 znajduje swoje odzwierciedlenie w syntetycznym opracowaniu Juliana Kwieka, w którym autor stwierdza, iż „zakończenie działalności okupacyjnej dokonane w różnym czasie przez władze harcerskie miało miejsce wtedy, gdy z nadania PKWN lub samorzutnie podejmowały jawną działalność zespoły harcerskie³²”.

Kończąc wojenny okres istnienia nie ustosunkowano się do kwestii powojennej działalności. Udział w „lubelskim” harcerstwie stawał się więc dobrowolnym wyborem harcerzy i instruktorów. Kraków był pierwszą chorągwią, gdzie dokonano wyboru komendanta chorągwi w osobie Eugeniusza Fika, w styczniu 1945 roku. Poza instruktorami, do pracy szybko zgłosiły się też instruktorki, które wybrały na swoją komendantkę Alinę Kleczewską – przedwojenną komendantkę chorągwi. Aż do momentu formalnej likwidacji ZHP 31 sierpnia 1950 roku, trwały poważne spory na temat kształtu powojennego harcerstwa.

Trzeba zaznaczyć, że w tym trudnym dla działalności harcerskiej okresie, ważną rolę odegrała prasa i wydawnictwa harcerskie. Wspomniany powyżej Julian Kwiek podaje, że w latach 1945–1949 ukazywały się 83 czasopisma harcerskie³³.

Harcerstwo korzystało w tym czasie nie tylko z wydawanych przed 1939 rokiem książek i podręczników harcerskich, ale rozpoczęło wydawanie wznowień lub nowych pozycji wydawniczych. Temu celowi miało służyć utworzone w 1945 roku Harcerskie Biuro Wydawnicze (HBW). Poza nim działalnością wydawniczą zajmowało się Harcerskie Wydawnictwo „Godziemba” w Warszawie, spółdzielnia harcerska w Krakowie i Rzeszowie, komendy chorągwi w Rzeszowie, Poznaniu i Bydgoszczy oraz drużyny w Krakowie i Krośnie. Wspomniane ośrodki wydały w sumie 74 pozycje książkowe. Najczęściej wydawano podręczniki harcerskie, przewodniki metodyczne i programowe, opowiadania i śpiewniki.

Z okresu po reaktywacji ZHP w 1956 roku, co dokonało się na krajowym zjeździe w Łodzi w tymże roku, Muzeum Historyczne Miasta Krakowa posiada w zbiorach różnorodny tematycznie materiał, w przeważającej części są to książki.

Udział polskiego harcerstwa w międzynarodowym ruchu skautowym znajduje swoje odzwierciedlenie w wydawnictwach o charakterze informacyjnym. W 1921 roku organizacje skautowskie działały w 63 krajach. Do utrzymania stałych kontaktów m.in. powołano w 1920 roku Międzynarodowe Biuro Skautów w Londynie. Co dwa lata zwoływano konferencje delegatów, a co cztery lata – międzynarodowe zloty skautów (World Scout Jamboree). ZHP był członkiem międzynarodowej społeczności skautowej. Z Wszchbrytyjskiego Zlotu Skautów w Birmingham w 1913 roku zachowała się broszura-wspomnienie autorstwa Franciszka Majchrowicza – *Ze zlotu skautów w Anglii*³⁴.

W zlocie w Wielkiej Brytanii wzięła udział 43-osobowa grupa polskich instruktorów skautowych, przewodniczył jej Andrzej Małkowski. Wśród nich było pięciu harcerzy z Krakowa. Inne pozycje, głównie informatory, zaświadcza o uczestnictwie polskich harcerzy w III Jamboree w Arrowe Park, Birkenhead, w Wielkiej Brytanii w 1929 roku, na który z Polski przybyło około 500 uczestników, w IV Jamboree w Gödöllö k. Budapesztu w 1933 roku (około 1126 polskich uczestników) oraz V Jamboree w 1937 roku w Vogelensang-Bloemendaal w Holandii (727 osób)³⁵.

W okresie powojennym MBS nie przyjęło ZHP do swojego składu. Decyzja w tej sprawie zapadła w 1947 roku³⁶.

Pragniemy, aby ta krótka informacja o zbiorach archiwalno-bibliotecznych kolekcji harcerskiej naszego muzeum była podziękowaniem dla tych wszystkich, którzy przyczynili się do jej powstania. Marzeniem naszym jest, by stała się też zachętą do dalszego współtworzenia kolekcji, której wartość jest unikatowa w skali Polski.

²⁶ Sygn. MHK/422/Hba. Dar: K. Lisiński, 1993.

²⁷ *Małopolski Słownik Biograficzny Uczestników Działań Niepodległościowych 1939–1956*. T. 6. Kraków 2000, s. 85–88.

²⁸ Sygn. MHK/492/Hba.

²⁹ Zajac M.: *Saga rodziny Miterów z krakowskiego Podgórze*. Kraków 2003, passim. Sygn. MHK/1969/Hba. Dar: A. Szymczak, 2004.

³⁰ Sygn. MHK/1764/Hba.

³¹ Spólnik S.: *Wspomnienie o hm. Stanisławie Millanie*. „Wiadomości” 2006, nr 4 (123), s. 2.

³² Kwiek J.: *Związek Harcerstwa Polskiego w latach 1944–1950. Powstanie. Rozwój. Likwidacja*. Toruń 1995, s. 6. Sygn. MHK/783/Hba. Zakup 1996.

³³ Ibidem, s. 102.

³⁴ Majchrowicz F.: *Ze zlotu skautów w Anglii*. Przemysł 1913. Sygn. MHK/60/Hba. Dar: K. Korska, 1992.

³⁵ Ankiety i informatory na ten temat pochodzą głównie z daru K. Korskiej.

³⁶ Kwiek J.: *Związek Harcerstwa Polskiego...*, s. 64.